

Igazából kitől tanulnak a gyerekek? – Három lehetséges nevelési stratégia a kiszámíthatatlan világban

A gyerekek felkészítése az életre a szülő legnagyobb feladata, azonban egyre hatalmasabb erővel együtt vagy szemben kell ezt csinálnunk. Ki is neveli a fiatalokat ebben a gyorsan változó, globális, digitális világban? Mit kezdetünk ezzel a helyzettel? Gondolatok az MCC „Milyen értékek mentén neveljük gyermekeinket?” című konferenciája után.

Az ember ahogy nő, folyamatosan tágul körülötte a világ. Először csak anya van, majd apa is. Aztán jön a tágabb család, az ismerősök, a játékok. Idővel megjelennek a képernyők, a kortársak, a nevelők. Az olvasni tudással, a tájékozódási képesség és szabadság erősödésével egyre erősebb és gazdagabb lesz a tartalomipar szerepe: számítógépes játékok, videók, platformok, könyvek, filmek, zenék. Kitágul a tér is, egyre több helyre és egyre inkább egyedül jut el a gyerek. Aztán felnő, övé a világ, ő pedig a világé.

Fishing on Orfű - Fotó: MTI

Eközben a növekedő embert nevelő szereplők befolyása folyamatosan csökken. Anya még maga az univerzum. Az óvónéni már csak félisten, a középiskolás tanárnak még jár valamennyi tisztelet. A gyerek egyre inkább megtanul szelektálni, kire figyel, kiben bíz meg. Az eleve adott tekintélyeket saját bizalmasok, idolk, ikonok váltják fel.

A felnőtté válás egyet jelent azzal, hogy a szülő és a nevelésre létrehozott intézmények szerepe halványodik, folyamatosan egyre messzebb vezető és egyre hosszabb kalandokhoz adjuk az útravaló tanácsot, a hamuban sült pogácsát. A gyerek egyre nagyobb, mi egyre kisebbek vagyunk hozzá képest. Félve várjuk, hogy túlnőjön rajtunk, megállja magában is a helyét – aztán majd ne feledjen minket. Hallgasson meg, meséljen nekünk saját világáról, vigye tovább sajátként azt, ami nekünk fontos.

Minden szülőnek nehéz feladat ez. Mikor és meddig határozzuk meg mi van, mi legyen, mikor kell elengedni, hátra lépni? Kitől óvjuk, kire bízunk rá? Kit hagyjunk, hogy a gyerekünk életébe lépjen, mert neki kell megtalálni a saját helyét? Az anyák, az apák nem tanulják ezt, egyből élesben kell ezt csinálni. Rendben is van, hogy életünk legnagyobb feladatába minden tapasztalat nélkül vágunk bele. Alapnak ott van a génbe, a nevelésünkbe kódolt program, a folyamatos tanácstalanság pedig elvégzi a dolgát: mozgósítja a nem ismert képességeket, energiákat is, nyitottá tesz minket a feladattal kapcsolatos gondolatokra, ötletekre, tanácsokra.

Az írás Az MCC Milyen értékek mentén neveljük gyermekeinket? című nemzetközi konferenciájának élményei alapján készült. Erősen épít a Melyek a nevelés és az oktatás legfontosabb színterei? című programon elhangzott gondolatokra. Ezen a beszélgetésen Alka Sehgal Cuthbert, Böszörményi-Nagy Gergely, Calum Nicholson, Porkoláb Imre és Setényi János vett részt. Az eseményről [itt olvasható](#) részletes beszámoló. Ugyancsak hasznos impulzusokat adott a cikk elkészítése előtti hosszú beszélgetés Setényi Jánossal, köszönet érte.

Apu, te ezt nem érted

Sok jel utal arra, most nehezebb beleengedni a gyerekeket az életbe, mint régebben. A világ olyan nagy lett és olyan gyorsan változik, hogy nem is tudjuk, hova, kihez, mibe megy, amikor saját útjaira indul. Benedegúz még ugyanúgy lopta a bakter szilvásgombócait, mint a szülei generációja. Karinthy ugyanabban a matematikapéldában nem tudott segíteni a fiának, amiről az apja beszélt össze-vissza neki. A szülő ismerte, mibe is nő majd bele a gyerek, magabiztosan mutatott irányt.

A második világháború után egy új, idegen és veszélyes kor jött, a régi polgári pedig alámerült. Azonban ez az új rend kiismerhető volt, hiába akarta, nem tudta beszipantani az embereket. Óvatosan alkalmazkodtak az emberek a kommunista keretekhez. Tudták, hogy az az igazi, ami otthon, a baráti körben van, a többi viszonylagos. A magánszféra tág köre megmaradt, azt pedig mindenki hamar megtanulta, hogyan kell a hatalom tereiben viselkedni. A Párt is tudta, hogy mindezt hagyni kell, ahogy gyengült úgy adott egyre nagyobb teret és szabadságot a privát működésnek. Figyelt, de egyre erőtlenebbül volt totális.

A Teleki Tér régi és új császára az Eldorádó című filmben

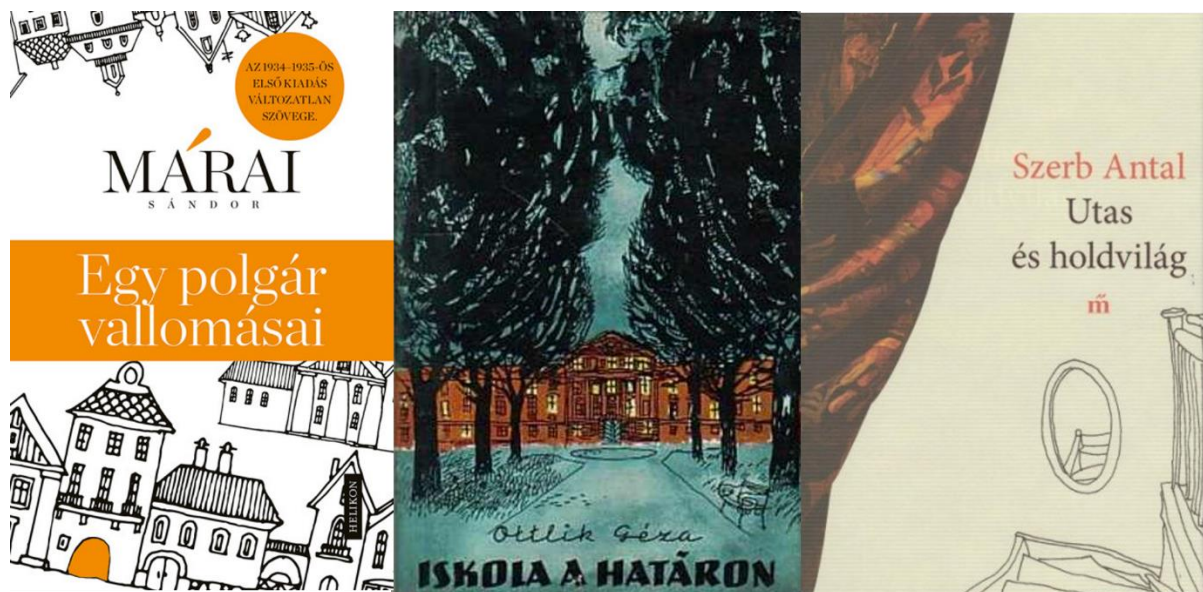
Amikor mi, mai szülők, gyerekek voltunk, még nem volt internet, még voltak határőrbódék. A Pannónia filmstúdióban szinkronizált Bud Spencer filmek és a hangalámondásos nindzsás videók jelentették a globális kultúrát, a nyugati zenét és a számítógépes játékokat kazettán másoltuk. A kommunizusból való kiszabadulás azért okozott sokkot rendszeren – a dolgozó élet elkezdésében az új szabad káoszt nem értő szülők gyakran már nem tudtak segíteni, nem is értették, lányuk fiuk mit is csinál pontosan. A világ azért elsősorban Hegyeshalomtól Záhonyig tartott, ezen kívül volt az egzotikus, veszélyes és csillogó külföld. A város sok „egyetlen forradalmára” az utcán, a kocsmákban, az iskola folyosóján szőtte a szociális hálóját. Ez a kor azonban már majdnem olyan messze van a mostani fiataloknak, mint a Pál utcai fiúk világa.

Sokszor az az ember érzése, hogy mi még a szárazföldön élünk, a következő nemzedék már a vízbe költözik, esetleg néha még ki kell majd jönnie a partra. A gyerekeink már most többet tudnak a vízről, mint mi. Számukra a digitális világ nyilvánvaló, az országhatárokból csak annyit érzékelnek, hogy különböző nyelvek vannak és ezért egy ideig nem mindent értenek, amit kidob nekik a gép. (Aztán bekapcsolnak valami fordítóprogramot.) Valahol, valahogyan azért készülniük kell arra a világra, amit mi talán már érteni sem fogunk.

Az Összkép a magyar társadalom és gazdaság működéséről szóló elemzések magazinja. [Iratkozz fel hírlevelünkre, kövess minket](#), ha szeretnéd mélyebben megérteni, hogyan működik Magyarország.

Ki is neveli, ki is nevelje igazából a gyerekeinket?

Régen is verseny volt a gyerek figyelméért, lelkéért, kontrolljáért. Egymásra támaszkodva, egymással küzdve nevelte a fiatalokat a család, az iskola, a templom, a pajtások, a tartalomipar, az utca. Hamar megtanulta mindenki, hogy egyszerre több térben kell élni, más és más szabályok szerint kell működni. A különböző világok hol egymáshoz simulnak, hol mozognak és ütköznek. Ilyenkor gyűrődésekkel, földrengésekkel, vulkánokkal formálják egymást, mint a kontinentális lemezek. Amikor nem feszítette meg semmi a mindennapok rendjét, szépen vagy tragikusan összeillenek a darabok, mint egy kirakóban.

Amikor a gazdaság, a technológia, a kultúra, a hatalom megfeszült, a gyerekek életét szervező terek is egymásnak ütköztek, egymás alá, fölé gyürköztek – a nevelésben résztvevő intézmények szembe kerülnek egymással.

Fotó a Megáll az idő című filmből

A család és az utca dominanciáját töri meg a hadsereg és az ipar igényei szerint kiépülő közoktatási rendszer. Az iparosodást kísérő szekularizációval háttérbe kerülnek az egyházak. A mozi, a rádió, a tévé, a számítógép, majd az internet megjelenésével megnőtt a tartalomipar szerepe. A kortársak jelentősége nem igazán változik, hol a grundért verekedve, hol a házibulik intimitásában, hol a fesztiválokon, hol a közösségi portálokon csetelve formálják magukat az egymás utáni korosztályok.

Nem az az igazán nehéz, hogy a szülő, az iskola nem tudja ellenőrzése alatt tartani az oktatást, azaz ez mindig ugyanannyira volt zavaró. Az inkább a félelmetes, ahogy a tartalomipar előre tör. Ahogy korábbi cikkünkben is írtuk, [az oktatást megeszi a digitalizáció](#). A másik ijesztő dolog, hogy a világ, amibe a gyerek belenő mennyire más, mint a szülőké és a tanároké, mennyire idegen számukra. Hogyan készítsük fel a fiatalokat arra, amiről nem is tudjuk pontosan, hogy micsoda?

Amikor a kommunista rend nyomta maga alá a régi világot, tudták az emberek mi történik, hamar megtalálták a megoldást. Most nem tudni, ki a főbűnös, ki a bűnsegéd és ki a felbújtó. Az új technológiák? A felpörgött globalizáció? A tartalomipar vezető cégei? Az új ideológiák? Szinte mindenki érzi, hogy a talaj mozog a lábunk alatt, törzsi vehemenciával feszülnek egymásnak a különböző magyarázatok táborai.

Ha a felfordulás okáról nincs is letisztult, pontos képünk, jól megragadható a három stratégiai irány, amelyek mentén a szülő, az iskola, a közösség alkalmazkodhat a nevelés és a nevelésen belüli szereposztás átalakulásához. Ezek a következők: az alkalmazkodás, az ellensúlyozás és a nevelés értelmezésének tisztázása.

Töltsd le a frissítést

A gépek világa nem megállítható. A gőzgéppel elindult a folyamat, hogy a természet és az élőlények helyett okos masinák állítsák elő az energiát, gépek készítik a dolgokat. Ahogy az energia és a gyártás fejlődik, a távolság egyre kevésbé akadály, az egy helyen előállítható termelésnek egyre magasabbra kerül a technikai korlátja. A korábbi szétterült világ koncentráldott: minden a termelő, szervező központok és a termékek, emberek mozgásának hálózatában értelmeződik. A jólét igazolta hatékonyság egyre inkább maga alá gyűrte, maga képére formálta az emberi viszonyokat, a közösségeket, a kultúrát. Ez az előző két évszázad története.

A számítógép révén az információ vált a gépek produktumává. Egyre kevésbé kell ember az adatok, a tudás gyűjtéséhez, feldolgozásához, közvetítéséhez. Lényegében ugyanaz folyik tovább, mint ami az ipari forradalommal elindult: még sűrűbb és intenzívebb hálózati lét, még jelentéktelenebbek a földrajzi távolságok, még erősebben, még inkább világszinten koncentráldódik a gazdasági erő, még jelentősebbek a vagyoni különbségek. Ezért cserébe még inkább az emberi igényekhez illeszkednek a termékek, még kényelmesebb az élet.

Az Apple központja

A folyamatnak messze nincs vége – újabb és újabb technológiák versenyeznek a következő hullámok beindításáért – [végtelen tiszta energia](#), [az új gyarmatosítása](#), mesterséges intelligencia, az élőlény és a gép közötti határ lebontása... A tőke hozamot keres, a vállalkozás vonzóbb és olcsóbb termékeket, technológiákat fejleszt. A munkaerő a jobban fizető állást, a fogyasztó pedig az adott pénzből megvehető több boldogságot keresi. Ebben a világban a pénz a mérce, több pénzt pedig a fogyasztó jobb megértéséből és az innovációból lehet csinálni. Ezért a tőke, a tehetség abba ömlik, hogy tovább forogjon a technológiai fejlődés kereke, az emberek pedig egyre mélyebben kapcsolódnak be ebbe a pörgésbe.

Néha sokkoló ez a gépezet, akkor jön egy kis finomhangolás, de nincs az a hatalom, az a közösség, ami ezt az erőt a megállíthatja. Olyan ez, mint a hegyről lezúduló víz. Terelni lehet, mederbe szorítani, duzzasztani is – azonban hömpölyög megállíthatatlanul. Saját képére formálja a kultúrát, a tudományt, megveszi a politikát, irányba állítja vagy ha erre nem hajlandóak, feldönti az államokat.

A nevelést is a pénz és a technológiai fejlődés orientálja. Nem csak a tartalomiparon keresztül. Egyre jobban áthatja az iskolát, meggyőzi a szülőt. A változó világ nyertesei közé az kerül, aki jobban kezeli majd az új gépeket, piaci szempontból produktívabb a tudása, rugalmasabban tud reagálni a világ változásaihoz. Alkalmazkodik a szülő, amikor iskolát, szakkört választ, kütyüt vagy informatikai szolgáltatást vesz a gyerekeknek. Kimaradni nem lehet. Reménykedünk, talán valamennyire meg tudjuk érteni, kordába tudjuk tartani, mit is csinál a gyerekekkel a globális optimalizációt vezérlő mesterséges intelligenciák hálózata. Az iskola érzékenyen követi a munkaerőpiaci igényeket, segít kiképezni a jó munkaerőt. Az állam mindezt koordinálja, remélve, hogy polgárai, adózói nagyobb szeletet hasíthatnak ki az egyre korszerűbben sült és összetettebb tortából.

Tudd, hová tartozol

Lehet, hogy nem velünk van a baj, amikor nem értjük, mi vár a gyerekeinkre, hanem a világ bomlott meg egy picit. Felborult az egyensúly, olyan fokra ért a technikai optimalizáció, hogy az ember lassan már csak hibtag az egyenletben. Elszabadult a kerék, mert elvásta a tengelyt, ami tartotta és amit forgatni hívatott. A technológia, a korporáció, a tőkepiac mechanizmusa hosszú távon nem működik, ha nincs, ami kialakítsa a célokat, normákat, az identitást, ha fogyasztói vágyá redukálódnak az érzelmek. Az embert pedig nem igazán az teszi boldoggá, hogy milyen magas szinten is optimalizált a függvény, ami szerint viselkednie kell.

Emiatt egy olyan kor jöhet, ahol felértékelődik a közösség, a kultúra, a vallás, a nemzet. Önálló elvek és a piaci hozamtól függetlenül szerveződik majd a minőségi tartalmak gyártása, megnő a közösséget működtető, erősítő tevékenységek jelentősége. Az egyéni sikert a megbecsült magatartásminták és a közösségen belüli pozíciók biztosítják majd. A fontos tevékenységeket közintézmények, vagy civil szervezetek fogják szervezni. Az állam függetleníti magát a piaci működéstől. Saját célokat jelöl ki, belső

versengéseinek erőforrásai kevésbé függenek majd az üzleti érdekektől. Nem a Piac, hanem újra a Palota, a Templom lesz majd a centrumban.

Az emberek számára egyre jobban felértékelődnek a politikai szerveződések, az egyházak, az iskolák, a civil szervezetek, a helyi hálózatok, amelyektől kötődést, identitást, morális iránymutatás kapnak. Ezekben a keretekben kaphat valós értelmet a szolidaritás, az összetartozás, a bizalom.

A nyugati világból nézve ez hihetetlenül tűnhet, de keleten és délen nagyrészt ez történik. A nyugati politikában is egyre jelentősebb ez a megközelítés, akár eltörölni, akár megerősíteni akarja az emberi identitás jelentőségét. A gazdaságpolitikában is veszít pozíciójából az az álláspont, hogy az állam dolga a piac zökkenőmentes biztosításának működése. A járványvédelemhez hasonló közfunkciók erősítésének szándéka, a klímasemlegesség célja, a nemzetbiztonsági szempontok megerősödése mind azt jelzi, hogy megdőlhet a globális piac mindenhatósága. Ha ez így lesz, nem a tőzsde és az ott beruházókat összefogó alapok, nem a multik szofisztikált célmutatórendszereket kidolgozó központjai, nem a globális tanácsadó cégek és a globális gazdaságot támogató világszervezetek lesznek a világ sorsát eldöntő intézmények, nem ide igyekeznek mindenki, aki anyagi sikerre vagy nagyra vágyik.

A Binhai könyvtár Tiencsinben

Ha a világot a közösségek megerősödése zökkenti vissza a rendes kerékvágásba, a nevelés irányítása is közösségi keretekbe kerül. A lokalitás, az értékrend vagy a vallás alapján, a nemzeti identitás mentén. A közösségek reneszánszával a tagok együttműködésének erejére épülő szerveződések átvehetik a kontrollt a mai reklámbevétel fókuszú vállalatoktól a közösségi hálókon. Komoly befolyást szerezhetnek a tartalomipar felett, meghatározó szereplőkké válhatnak az iskolák tartalmának és működésének formálásában.

Ha így alakul, lesznek térségek, ahol harmóniában él egymás mellett, akár együttműködik több közösség. Másol erősebb lesz az elkülönülés, hidegebb lesz a béke, vagy több lesz a konfliktus.

A közösségi, kulturális tevékenység felértékelődésével az identitás, az önkifejezés, a társas működés lesz fontos mind a szülő, mind az iskola, mind a gyerekek nevelésébe bekapcsolódó többi szereplő számára. Valószínű a közösségek szervezői aktívan bekapcsolódnak majd a nevelésbe az iskolák és a tartalomszolgáltatók átvételével vagy az azoktól független szervezeti formák kialakításával. A nevelés a kötődést, a közösség erősítésének normáját, az azon belüli érvényesülést és a közösségek közötti békés vagy konfliktusos viszonyból eredő feladatokat helyezi majd a középpontba.

Ferenc Pápa a Csíksomlyói Búcsún (2019) – Fotó: maszol.ro

Felkészülni a bizonytalanságra

Még nem dőlt el, az élet melyik területén, a világ melyik szegletében növeli a tempót a technológiai-piaci fejlődés masinája, hol szervezi majd a valahova tartozás a világot. Ez csak jobban növeli a bizonytalanságot, hiszen így még nehezebb megmondani, merre is indítsuk a gyereket. Még komplikáltabb átlátni, hogy milyen eszmék, milyen célok mozgatják azokat, akik az iskolában, a szabadidőben, a virtuális térben hatni kívánnak a következő nemzedékre.

Lehet, hogy el kell fogadni kiindulópontnak, hogy nem tudjuk, milyen világba fognak a gyerekek belenőni. Azt is csak érezzük, mi lesz értékes vagy felesleges abból, amit mi tennénk a batyujukba. Sőt, ahogy nőnek azt se tudjuk majd, ki és miért akarja ebbe vagy abba az irányba terelni őket. Nem tudjuk kontrollálni a nevelést, azt sem tudhatjuk, melyik technikák, ismeretek lesznek majd fontosak. Nem tehetünk mást, készítsük fel a gyereket, hogy a sokféle hatás között akkor is el tudjon igazodni, amikor nem vagyunk mellette.

Három pontban lehet összefoglalni, miből is áll ez:

- *A világ bizonytalan.* Tudni kell, mikor legyen valaki óvatos és gyanakvó, mikor bízzon és kockáztasson. Azt is el kell fogadni, hogy az ember bezárja magát, ha mindig biztosra akar menni. A nem kiszámítható terepen is el kell indulni, el kell fogadni, hogy ennek baj is lehet a vége.
- *Ellentétek között kell helyt állni.* Ellentmondó információk és javaslatok, egymásnak feszülő vélemények és értékek összevisszaságában kell állást foglalni, és azt képviselni. Egyszerre kell keresni a közös nevezőt és határozottan kiállni amellett, ami fontos. Ehhez tudni kell mondani, hallgatni, megbeszélni, képesnek kell lenni összehozni és egyben tartani a közösséget.

- *A döntésképeség a fontos.* Az ismeretlenben fontos tudni, hogyan lehet információkat gyűjteni, azok megbízhatóságát megítélni. Képesnek kell lenni értelmezni a helyzetet: feltenni a helyes kérdéseket, meglátni a lényegét. Ehhez a döntést segítő értékekre, gondolkozásmódra, az első lépéshez szükséges bátorságra, a tévedés felismerésének képességére van szükség. Meg persze arra, hogy tudjon a szívére hallgatni, objektív kritériumok helyett az érzései alapján dönteni.

A szabad életre kell felkészíteni a gyerekeket. Telepíthetünk nyomkövető appot, tartalomszűrő szolgáltatást, akkor is egyedül áll majd a világban, hacsak nem zárunk le minden csatornát körülötte vagy nem állunk minden pillanatban mellette. Lássuk be, nem tudjuk kontrollálni, ki, miért és hogyan akarja őket befolyásolni. Fel kell készíteni, hogy a bizonytalan, összevissza, olykor veszélyes környezetben meg tudják védeni magukat, megtalálják önmagukat és saját útjukat.

A világ alakulását nem látjuk előre, sőt elég valószínű, hogy ez a jövőben sem fog változni. Hát abban segítsünk a gyerekeinknek, hogy felkészüljenek erre. Ne csavarok akarjanak lenni a gépezetben, hanem szabad emberek, aki megtalálják saját helyüket az életben. Minél jobban csináljuk ezt, annál kevésbé drámai a kérdés, kitől is tanulnak. Arra is van esély, hogy ha a szabadságban nálunk otthonosabban mozgó, döntésképesebb gyerekeket nevelünk, jobb döntéseket hoznak majd az előre nem látható jövőt alakító nehéz kérdésekben is.